

OPEN MONUMENTEN DAG

ICONEN EN
SYMBOLEN

OPEN
MONUMENTENDAG
2016

GRATIS!

Petruskerk

Landgoed De Grote Beek

Dr. A.F. Philips Observatorium

Station en Admirant

Natlab

Erfgoedhuis

De Kazerne

Sint-Catharinakerk

En meer...

10 & 11
SEPTEMBER

2016

OVER ICONEN EN SYMBOLEN...

VOORWOORD

Het thema van de 30ste Open Monumentendag 2016 is iconen en symbolen. Symbolen, vereeuwigd in ornamenten, beeldhouwwerk of glas-in-lood, vertellen ons iets over het gebruik, over heiligen of speciale gebeurtenissen. De betekenis van die symbolen is niet statisch, deze verandert in de loop van de tijd. Peter Thoben gaat daar in zijn bijdrage aan deze brochure dieper op in.

Verder kunnen monumenten en gebouwen een 'iconische waarde' hebben. Ze groeien door hun plaats, vorm en betekenis uit tot een belangrijk herkenningspunt in de stad. Vormde in de negentiende eeuw de Sint-Catharinakerk nog het belangrijkste gebouw in de skyline van Eindhoven, met de komst van Philips kreeg Eindhoven er nieuwe iconen bij. Ook het station is een icoon, een herkenbaar en markant gebouw uit de wederopbouwtijd. Fons Spijkers en Herman Kijkdijk vertellen in deze brochure over het verleden en de toekomst van dit jonge monument.

Maar er gebeurt meer. Ook recent worden er iconische, spraakmakende, gebouwen in het stadscentrum opgeleverd. De Blob is er daar een van. In de film *Betoog en Beton*, die tijdens Open Monumentendag in première gaat, onderzoeken de filmmakers Hans Busstra en Marguerite Meijer de betekenis van dit gebouw voor Eindhoven. Kortom, deze Open Monumentendag is er weer van alles te ontdekken, te zien en te leren...

Rene Erven, voorzitter Comité Open Monumentendag Eindhoven

IN HOUD

pag. 4

**EEN KOMEN
EN GAAN VAN
ICONEN...**
~ René Erven

pag. 9

**SYMBOLEN:
VERHALEN DIE WE
MOETEN BLIJVEN
VERTELLEN**
~ Peter Thoben

pag. 15

**EEN
SPOORWEGICOON**
~ Fons Spijkers en Herman Kerkdijk

pag. 20

**PROGRAMMA 2016:
OPEN MONUMENTEN
EN ACTIVITEITEN**

EEN KOMEN EN GAAN VAN ICONEN...

De stedelijke zone, zo ongeveer tussen de Lichttoren en het station, is een van de meest dynamische gebieden van Eindhoven. 150 jaar geleden arriveerde er de eerste trein op een gloednieuw spoortracé. Sindsdien ging het gebied er met de regelmaat van de klok op de schop...

~ **René Erven**

Grote witte wolken stoom. De geur van brandende kolen en de sissende geluiden van een stoomlocomotief die piepend tot stilstand komt. En, een perron vol drukte. Kruiers met koffers en tassen, dames in lange jurken, heren in zwarte pakken en hoge hoeden. Een af- en aanrijden van paarden met koetsen, karren en een komen en gaan van reizigers. Zo moet het ongeveer zijn gegaan, precies 150 jaar geleden, toen er voor het eerst treinen in Eindhoven aankwamen. Op 1 juli 1866 opende hier namelijk het eerste treinstation. Het zou tot oktober van dat jaar duren voordat de reizigers door konden reizen naar Venlo. In 1913 kwam de spoorlijn naar Weert gereed. Wel was er al lijn 18, een spoorverbinding naar het Belgische Hasselt.

Het Brabantse stadje zag er toen, in 1866, in ieder geval heel anders uit dan nu. De laatste kilometers vanuit de richting Boxtel zullen zijn afgelegd door een overwegend ruig landschap van zandgronden en heide, afgewisseld met boerderijen totdat in de verte de dubbele torens van de

Sint-Catharinakerk zichtbaar werden. Die stonden toen nog in de steigers, want dit iconische bouwwerk van Pierre Cuypers (1827-1921) zou pas in 1867 officieel worden ingewijd. Hoe dan ook, deze kerk was het toonbeeld van een zelfbewust en voornamelijk rooms-katholiek Eindhoven dat met de textiel- en sigarenindustrie meeging in de vaart der volkeren.

De 'Sint-Cathrien' staat natuurlijk bol van de katholieke symboliek. Het opvallendst zijn de torens, 73 meter hoog en, naar voorbeelden uit de Franse gotiek, verschillend van vorm. Er is een zogenaamde mannelijke en een vrouwelijke toren, met de benamingen David-toren en Maria-toren. Het grote roosvenster verwijst naar de patroonheilige van de kerk, Catharina de 'grote martelares'. Zij wordt altijd afgebeeld met een wiel. Dit verwijst naar haar folteringen door de Romeinse keizer Maxentius. Hij wilde haar dwingen om het Christelijke geloof af te zweren en haar verpletteren met een rad met scherpe ijzeren punten. In plaats van Catharina brak het rad.

Een wiel, maar dan geflankeerd door de vleugels van Mercurius, god van de handel en beschermer van de reizigers, zal ook rond het eerste stationsgebouw te vinden zijn geweest. Dit was lange tijd het symbool van de spoorwegen. Het eerste stationsgebouw was een zogenaamd station 'type SS (Staatsspoor) derde klasse'. Deze stations werden gebouwd door Rijkswaterstaat, vandaar de benaming Waterstaatstation. De indeling in klassen had te maken met de grootte en het belang van het station. De klasse was gerelateerd aan het aantal inwoners van de plaats waar het station werd gebouwd. Het type SS eerste klasse was het grootste model, bestemd voor grotere provinciesteden. Type SS vijfde klasse was het kleinste model. Het standaardstation SS derde klasse, dat Eindhoven sierde, bestond uit een langwerpig gebouw met in het midden een verhoogd deel. Op de begane grond hadden de deuren en vensters de kenmerkende ronde bogen. *(afbeelding 1.1)*

In 1912 maakte het eerste station plaats voor een nieuw en groter gebouw *(afbeelding 1.2)*. Dat was nodig, want Eindhoven groeide snel. Dat was vooral te danken aan de komst van gloeilampenfabrikant Philips in 1891. Rond de Emmasingel bouwde Philips vanaf 1900 fabriek na fabriek. Na 1908, met de introductie van de metaaldraadlamp volgde een periode van snelle expansie. Parallel aan de spoorbaan verrees een zes verdiepingen hoog betonnen fabrieksgebouw. Philips kocht grond aan in de buurgemeenten Woensel en Strijp. In 1910

Afbeelding 1.1 Het eerste station van Eindhoven

startte de bouw van Philipsdorp. In 1916 werd met de ingebruikname van de glasfabriek begonnen met de productie op Strijp-S.

De skyline van Eindhoven veranderde in deze periode in hoog tempo. De nieuwe horizon bestond uit rokende schoorstenen, hoge fabrieksgebouwen en de torenspitsen van de rooms-katholieke Sint-Catharinakerk, Paterskerk (voltooid 1898) en Sint-Joriskerk (1885).

SYMBOLISCH LICHT IN DE LICHTSTAD

Philips realiseerde voor die tijd hoge gebouwen in Eindhoven. Een van de belangrijkste is wellicht de Lichttoren. Het oudste deel van het Lichttoren complex dateert uit 1910 en is ontworpen door Arend Beltman. Dit deel, gebouw EC in Philipsjargon, is te herkennen aan de liftschacht met piramidevormig torentje. Met de bouw van het gedeelte op de hoek Emmasingel-Mathildelaan werd begonnen in 1920. In 1922 was dit deel (ED) klaar. Dit werd ontworpen door Dirk Roosenburg (1887-1962) en Lou Scheffer samenwerkend onder de naam TABROS (Technisch Advies Bureau Roosenburg-Op ten Noort-Scheffer). In de toren werden lampen getest op brandduur waardoor er altijd licht brandde, vandaar de naam Lichttoren. De opmerkelijke rijzende vorm en het altijd brandende licht maakte de Lichttoren tot boegbeeld van Philips. Een iconisch beeld dat Philips ook in diverse reclame-uitingen gebruikte *(afbeelding 1.3)*.

Afbeelding 1.2: Het tweede station van Eindhoven

“De skyline van Eindhoven veranderde in deze periode in hoog tempo.

”

Afbeelding 1.3: Lichttoren

Philips bouwde niet alleen functionele fabrieken. In 1926–1928 kwam er een indrukwekkend hoofdkantoor naar ontwerp van Dirk Roosenburg gereed (EM). De architect reisde in deze tijd twee of drie keer per maand vanuit Den Haag naar Eindhoven om toezicht te houden op de onberispelijke oplevering van ‘zijn’ hoofdkantoor. Pièce de résistance was de imposante vide die zich uitstrekte over vier verdiepingen gecompleteerd met een glazen dak. Medewerkers noemden het gebouw daarom wel ‘de viskom’.

Het kantoor was zakelijk vormgegeven zonder overdaad of luxe. Het was wel erg secuur afgewerkt. De trappenhuisen waren betegeld met geglazuurde stenen en uitgevoerd met ambachtelijk gemaakte houten leuningen. Ook had Roosenbrug aandacht voor kunst. Boven de uitstekende luifel aan de Emmasingel realiseerde de bevriende kunstenaar Albert Termote (1887–1978) de sculptuur ‘De dragers van het licht’. Johan Thorn Prikker (1868–1932) maakte in de ‘vide’ een muurschildering in drie delen en Joep Nicolas (1897–1972) maakte in opdracht van Anton Philips en zijn vrouw een aantal gebrandschilderde ramen voor het hoofdkantoor. Deze werden in 1930 aangebracht. Het gebouw raakte bij het bombardement van 6 december 1942 zwaar beschadigd. Het hoofdkantoor werd in de jaren 1947–1948 smaller en zonder vide herbouwd en voorzien van een nieuwe gevel en entree.

Afbeelding 1.4: Aanleg hoogspoor

De gebrandschilderde ramen van Nicolas zijn bewaard gebleven. De kunstenaar vertelt zijn verhaal in tweeëndertig symbolische taferelen, verdeeld over zes ramen. Omdat ze zijn aangebracht in een trappenhuis is de ‘totale voorstelling’ niet in een oogopslag zichtbaar. Het verhaal ontvouwt zich langzaam, letterlijk stap voor stap, met het omhooggaan op de trap. Nicolas vertelt met zijn ramen het verhaal van de verheffing van de mens die zich ontworstelt aan de ‘donkere’ lagen van het aardse bestaan en zich opwerkt naar het ‘licht’. Deze verheffing voert van een zwaar menselijk bestaan, via technische vooruitgang, sociaal-maatschappelijke eenwording en materiële voorspoed uiteindelijk naar geestelijke groei en spirituele bevrijding.

WEDEROPBOUWICONEN

Er zijn mooie oude beelden van bewaard: de bouwplaats tussen station, Demer en Lichttoren. Ze tonen walsen, hijskranen en bouwvakkers in een grote open lege ruimte. Het is een komen en gaan van vrachtwagens, bussen en treinen. Voorbijgangers staan even stil achter de bouwhekken, nieuwsgierig naar de voortgang van de werkzaamheden (*afbeelding 1.4*).

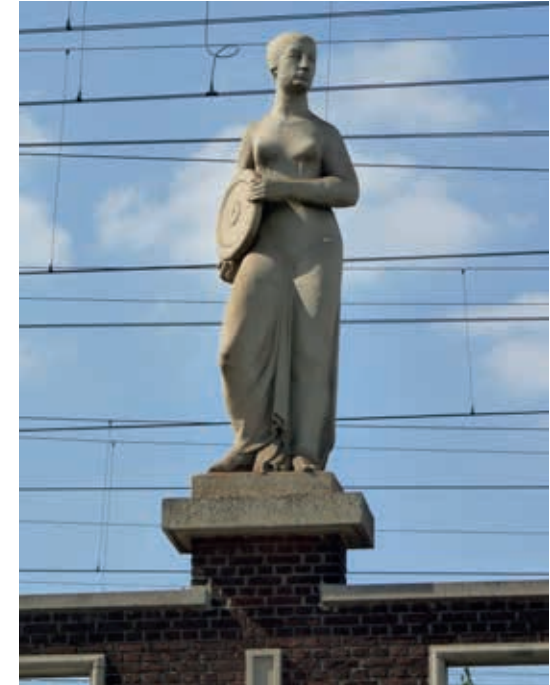
Na de oorlog veranderde het aanzien van de omgeving van de Lichttoren en het station dramatisch. Bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden de stad, en met name de Demer, grote

Afbeelding 1.5: Ronde 18-septemberplein met vijfpuntige ster

schade toegebracht. Na de oorlog begonnen ondernemende middenstanders vol trots en optimisme aan de ontwikkeling van de nieuwe Demer. Inmiddels is het een uniek ensemble van vroege wederopbouwarchitectuur, waaraan bijna alle Eindhovense architectenbureaus een bijdrage hebben geleverd. Tegelijkertijd vormde het spoor een steeds groter obstakel voor het noord-zuid verkeer. Daarom werden plannen gesmeed om het spoor te verhogen en de kruisingen ongelijkvloers te maken. Daarbij werd het spoor in noordelijke richting verschoven. Het gehele infrastructurele project was in 1953 gereed. In 1956 opende ook het nieuwe stationsgebouw, een ontwerp van architect Koen van der Gaast. Hij zag het stationsgebouw vooral als een doorgangsruijme: de plek om over te stappen van het ene vervoermiddel op het andere. Hierdoor werd aankomen op station Eindhoven een totaal andere beleving. Het station werd een knooppunt van massa’s mensen, zoekend naar een bus of taxi, op weg naar het werk of de binnenstad.

De ruimte die vrijkwam door de verwijdering van de oude spoorlijn werd benut voor nieuwe gebouwen: de Bijenkorf, de Piazza en het stationspostkantoor. Daartussenin werd een imposante rotonde aangelegd ten behoeve van het nieuwe symbool van economische voorspoed: de auto. Beeldbepalend element was de vijfpuntige ster, het symbool van het leger dat Eindhoven de bevrijding had gebracht. (*afbeelding 1.5*).

Afbeelding 1.6: Beeld op viaduct hoogspoor van Joop Hekman

Iconisch en symbolisch zijn ook de beelden op het hoogspoor zelf (*afbeelding 1.6*). Ze zijn gemaakt door de Utrechtse kunstenaar Joop Hekman (1921–2013) in de periode 1950–1953. De huidige beelden zijn kunststof replica’s die in 1997 zijn vervaardigd door Toon Grassens. De oorspronkelijke beelden van kalksteen bleken namelijk niet bestand tegen weersinvloeden. In juli 1986 viel een beeld zelfs spontaan van zijn voetstuk. De oorspronkelijke acht beelden (1950–1953) stonden op de borstweringen van de tunnels van de Boschdijk, Piazza en Vestdijk. Het leuke van de beelden is dat je kunt zien wat ze voorstellen. Het zijn thema’s die voor de stad Eindhoven van groot belang zijn en zijn geweest. Aan de noordzijde staat een beeld van een vrouw met schelp, personificatie voor ‘Geluid’ en refereert naar de radio-industrie van Philips. Het middelste beeld aan de noordzijde stelt ‘Tabak’ voor. Deze wordt geflankeerd door een beeld van een vrouw met een gedrapeerde doek die voor ‘Textiel’ staat. Aan de zuidzijde staat een beeld van een vrouw met

een wiel, metafoor voor ‘Verkeer’. Het jonge bloeiende Eindhoven wordt verbeeld door een beeld van een vrouw met haar twee kinderen. De man met gevleugelde helm en slangenstaf, de zogenoemde Mercuriusstaf, symboliseert ‘Handel’. De beelden ‘Elementen’ en ‘Licht’ ontbreken. De originele beelden van Hekman sieren tegenwoordig de tuin van het Nederlands Spoorwegmuseum.

Van later datum, maar niet minder iconisch is de Bijenkorf van de Italiaanse architect Giò Ponti (1891-1979). Het prachtige gebouw, in feite een reusachtige doos vol begeerlijke consumptie-artikelen, valt op door zijn fraaie gevel uitgevoerd in zeegroene, keramische tegels. Het gebouw werd opgeleverd in 1969 en onderstreept op subtiële wijze het nieuwe élan van Eindhoven als Lichtstad van de naoorlogse welvaartsstaat (*afbeelding 1.7*).

Ook ten noorden van het spoor symboliseerden enkele nieuwe gebouwen het elan van een zelfbewuste en groeiende stad. Exemplarisch is het kantoor dat de voormalige Boerenleenbank hier realiseerde: een modern en strak hoofdkantoor naar Amerikaans model (oorspronkelijk 1966, uitgebreid in 1979). Het bestond uit een open en informelere laagbouw en een meer gesloten hoogbouw. De architecten van dit gebouw waren De Bever Architecten en Kraaijvanger. Het kantoorgebouw is er inmiddels

Afbeelding 1.9: Stationspostgebouw met kunstwerk van Wally Elenbaas

niet meer. Op deze plek verschijnt nu een nieuw bankgebouw. (*afbeelding 1.8*).

Een ander inmiddels ook verdwenen wederopbouw-icoon is het stationspostkantoor aan de oostkant van het station. Dit is een ontwerp van Gijsbert Friedhoff (1892-1970) en Mart Bolten van de Rijksgebouwendienst. Het kantoor werd gebouwd in 1961, ging dicht in 2005 en is in 2015 gesloopt. Hiervoor in de plaats komt een studenthotel ontworpen door de Architecten Cie. Een kenmerkend onderdeel van het stationspostkantoor was het kunstwerk van Wally Elenbaas (1912-2008). Dit kunstwerk verbeeldt communicatie middels postduiven en pratende figuren... Een symbolisch kunstwerk dat is opgeslagen, maar wel weer terugkeert... (*afbeelding 1.9*)

Afbeelding 1.7: Bijenkorf net na oplevering

Afbeelding 1.8: Hoofdkantoor van de Boerenleenbank, nu Rabobank

SYMBOLLEN: VERHALEN DIE WE MOETEN BLIJVEN VERTELLEN

Een symbool is een teken waarbij geen directe relatie bestaat tussen de voorstelling van het teken en de betekenis die ermee wordt uitgedrukt. Zo staat het in het woordenboek omschreven. De betekenis van een symbool moet je dus simpelweg geleerd hebben. Een mooi Eindhovens voorbeeld is misschien het Lempke...

~ *Peter Thoben*

In het straatbeeld kom je het Lempke tegen als graffiti op muurvlakken of als stickers op lantaarnpalen. Zelfs tot in Berlijn toe (*afbeelding 2.1*). Het is de vraag of het Lempke ook in Berlijn als een Eindhovens symbool wordt herkend. De bezoekende Eindhovenaar herkent het meteen, maar de meeste Berlijners vast en zeker niet, gewoon omdat ze niet met dit symbool vertrouwd zijn.

Het Lempke refereert aan het product dat Eindhoven groot heeft gemaakt en welvaart heeft gebracht: de Philips gloeilamp. Maar afgezien van een ‘smiley’ zijn het ook de sterren en de golven uit het Philipslogo die het een overduidelijke Eindhovense connotatie geven. De golven staan symbool voor radiogolven en de sterren verbeelden het licht. Een lampje zonder verdere toevoegingen staat meestal voor

Afbeelding 2.1 Het Lempke in Berlijn

‘een idee’ of ‘ingeving’, zoals het in strips vaak wordt toegepast. De betekenis van symbolen moet dus aangeleerd worden, maar die betekenis is absoluut niet star of onveranderlijk. Symbolen zijn dus cultuur- en tijdgebonden. Om dit te verduidelijken gaan wij op zoektocht naar symbolen in Eindhoven, met name in het Eindhovense straatbeeld...

Afbeelding 2.2 Middentimpaan Sint-Catharinakerk

RELIGIEUZE SYMBOLIEK

Het kruis is naast het Chi-Rho-, Ichtus-, IHS-teken of Alfa en Omega een christelijk symbool, zoals de zespuntige Davidster dat voor het Jodendom en de maansikkel, al dan niet met ster, voor de Islam is. Een kerk als religieus bouwwerk zit vol symboliek, omdat de christelijke religie zich van een uitgebreid symbolisch repertoire bedient. Bouwmeester van de Sint-Catharinakerk, Pierre Cuypers (1827-1921), heeft de twee torens bijvoorbeeld verschillend gedetailleerd, zoals zijn vriend Joseph Alberdingk Thijm (1820-1889) in zijn boek *De Heilige Linie* (1858) heeft beschreven. De zwaardere toren aan de zuidkant (de mannenzijde) is de Toren van David en de slankere toren aan de noordkant (de vrouwenzijde) is de Ivoren Toren die respectievelijk kracht / sterkte en vrede / reinheid verbeelden.

Het roosraam in de voorgevel verwijst zowel naar Maria als naar Catharina van Alexandrië, de patrones van de kerk. Immers Maria wordt als mystieke roos aangeroepen, maar het roosvenster staat ook voor de ring van haar mystieke huwelijk met het Jezus-kind. Het is ook een verwijzing naar het rad als martelwerktuig van Catharina die op last van keizer Maxentius werd geradbraakt. Echter, het rad met ijzeren punten brak in stukken, zodat hij besloot haar te onthoofden. Overigens staat die ook nog voor de ring van de mystieke verloving van Catharina met Christus.

Afbeelding 2.3 Timpaan Sint-Petruskerk

Van de timpanen boven de portalen is het linker gewijd aan het leven van Maria en het rechter aan dat van Catharina, terwijl het middelste een zittende Christus laat zien. Deze Majestas Domini toont Christus als leraar van de wereld en zittend op een troon als heerser van hemel en aarde. Hij is omgeven door de vier evangelistensymbolen of levende wezens: mens (soms engel), leeuw, stier en adelaar waarmee respectievelijk de evangelisten Matheus, Marcus, Lucas en Johannes bedoeld zijn. Daaronder zijn vier zittende - twee vrouwelijke en twee mannelijke - heiligen gepositioneerd, waarvan Petrus rechts met boek en sleutel goed herkenbaar is (afbeelding 2.2). Vele heiligen zijn immers aan hun attribuut als symbool te herkennen. Zo heeft Paulus een zwaard, Andreas een Andreaskruis, Bartholomeus een mes, Matthias een bijl, Johannes een kelk met slang, Barbara een toren enz.

Ook bij de Sint-Petruskerk aan de Kloosterdreef treffen we boven de ingang een timpaan aan, waar een zittende Petrus een spreekgebaar maakt en een boek met kruis erop vasthoudt, terwijl een knielende engel aan iedere kant hem een bisschopsstaf als symbolische herdersstaf en sleutels overhandigen. Aan weerszijden van de ingang zijn in nissen beelden van de vier evangelisten geplaatst met aan de voeten ieder hun eigen diersymbool (afbeelding 2.3).

Aan het middenportaal van de Sint-Joriskerk zijn de beelden van de vier Latijnse of westerse kerkvaders voorgesteld: Ambrosius, Augustinus, Gregorius de Grote en Hieronymus. Ze zijn als bisschoppen, paus en kardinaal (!) met boek weergegeven, omdat ze als schrijver en leraar de kerk haar theologisch fundament hebben gegeven. Verder zijn ze respectievelijk herkenbaar aan bijenkorf, vlammend hart, tiarra en influisterende duif (Heilige Geest) én kardinaalshoed en leeuw. In het driehoekig gevel-element boven het portaal (ook wel wimperg genoemd) is patroonheilige Sint-Gregorius afgebeeld. Hij is in gevecht met de draak, symbool voor de 'ongelovige'. Beeldhouwer Jan Custers (1867-1942) heeft de vrijheid genomen om er twee portretjes van zijn kinderen bij te plaatsen (afbeelding 2.4).

Bovenin de topgevel van de façade van de Paterskerk zijn ook drie gevelbeelden aangebracht: Augustinus met bisschopsstaf en boek, links Monica met kruis en rechts Nicolaas van Tolentijn met kruis, lelietak en ster op de borst (afbeelding 2.5). Op de wimperg boven de ingang zijn het doorstoken hart - Augustinus wordt vaak met vlammend hart afgebeeld - op kussen, mijter, metropolitaan- en bisschopsstaf als symbolen van de Orde van de Augustijnen weergegeven (afbeelding 2.6). Nu de Augustijnen onlangs de kerk aan de DELA hebben overgedaan raakt de symboliek zijn oorspronkelijke functionele karakter kwijt.

Al deze religieuze symbolen in de stad houden de herinnering aan het door en door katholieke verleden van Eindhoven levendig. Heilige Harten, Maria's, madonna's, evangelisten, kerkvaders en heiligen zijn er in alle maten en soorten in, bij en aan gebouwen, maar soms ook op begraafplaatsen. Overigens kent de grafsymboliek eveneens een flink repertoire aan vanitas- of vergankelijkheidssymbolen zoals doodshoofd, gekruiste knoken, zandloper, afgeknotte zuil, omgekeerde toortsen etc.

Afbeelding 2.4 Timpaan met Sint-Joris en de draak uitgevoerd door Jan Custers, Sint-Joriskerk

Afbeelding 2.5 Gevelbeelden Paterskerk uitgevoerd door Jan Custers

Afbeelding 2.6 Wimperg Paterskerk uitgevoerd door Jan Custers

“

Al deze religieuze symbolen in de stad houden de herinnering aan het door en door katholieke verleden van Eindhoven levendig.

”

Bij de Sint-Trudokerk staat op de spits van de doopkapel naast de toren een samengestelde bekroning van kruis, anker en hart (*afbeelding 2.7*). Ze symboliseren geloof, hoop en liefde, de drie goddelijke deugden. Ze komen ook veel voor in allegorische zin als vrouwenfiguren die deze objecten dan vasthouden. Zij maken deel uit van de personificaties van de christelijke deugden en ondeugden. Zo zijn er de vier kardinale deugden voorzichtigheid, rechtvaardigheid, kracht en matigheid met hun eigen symbolen en de zeven ondeugden of hoofd-zonden, te weten hoogmoed, afgunst, toorn, luiheid, gierigheid, gulzigheid en onkuisheid, die eveneens op eigen wijze verbeeld worden.

Tot slot nog een aardig weetje over de haan op een kerktoeren. Die doet niet alleen als windwijzer c.q. weerhaan dienst, maar staat symbolisch voor waakzaamheid met het oog op de te verwachten opstanding, omdat de haan een nieuwe dag aankondigt. Tevens verwijst de haan naar het Bijbelverhaal, waarin Jezus opmerkt dat Petrus hem driemaal zal verloochenen, voordat de haan kraait. Petrus ontkent dit, maar als het bewaarheid wordt, beseft hij dat hij fout geweest is. De haan staat daarom ook voor berouw en is daarom vaak op - in onbruik geraakte - biechtstoelen te vinden.

WERELDSE SYMBOLIEK

Naast religieuze symbolen zijn er uiteraard ook veel profane symbolen in het straatbeeld te zien.

Afbeelding 2.7 Geloof, hoop en liefde Sint-Trudokerk

Gemeentewapens van Eindhoven en de vroegere dorpen zijn te vinden op en bij gebouwen met een publieke functie zoals gemeentehuis, brandweer-kazerne of museum. Noemenswaard zijn de gepoly-chromeerde wapens van Gestel, Stratum, Eindhoven en Strijp aan het voormalige winkelpand van De Gruyter aan de Marktstraat die de bovenkant van de gevelwand afsluiten en decoreren.

Niet alleen met gevelstenen of uithangborden hebben beroepsgroepen hun woning, winkel en of werkplaats vroeger gemarkeerd, nu gebeurt dat nog steeds door allerlei reclame-uitingen. Zo’n onopvallende verwijzing resteert in de topgevel aan het hoekpand Rechtestraat-Catharinaplein: een gaper uit de jaren 1870 door Toon Brams (1834-1872). Oorspronkelijk is het een teken van apotheek of drogisterij, maar hier een herinnering aan de winkel ‘In de gaper’ voordat die in december 1907 afbrandde (*abeelding 2.8*).

In de Tramstraat bij de ingang van de supermarkt is een grote gevelsteen met een Franse lelie te vinden. De Fleur-de-lys wordt veelal met Frankrijk geassocieerd, maar verwijst hier naar Zeepfabriek ‘De Lelie’ van C.J. Redelé & Zoon, die hier tot 1969 was gevestigd. In dezelfde straat zijn voor de goede observator gevelstenen met hamer-nijptang en passer-driehoek (voor timmerman-aannemer) te vinden. Hoewel passer en driehoek een vrijmetelaarssymbool is, heeft deze steen op deze plaats hier niets mee te maken. Ook de gevelstenen

Afbeelding 2.8 Gaper op gevel, hoek Rechtestraat-Catharinaplein, door Toon Brams

van de handen met hamer-troffel en steenhouders-hamer-beitel (voor steenhouwer en terrazzowerker) aan een pand aan de Hagekampweg Zuid of de gevelvelden met schoenen en schoenmakershamer uit 1952 aan de Demer symboliseren een beroeps-groep. De gevelreliëfs ‘De industrie’ uit 1954 door Fri Heil-Verver (1892-1983) aan de Nieuwe Emma-singel (*afbeelding 2.9*) of ‘Steenbakker’ uit 1965 door Piet Schoenmakers (1919-2009) aan de Vondellaan vallen eveneens in deze categorie.

Een pand werd vroeger van een huismerk voorzien om het bezit te markeren. Zo verwijzen de muur-ankers met het monogram HS aan de Keizersgracht naar de bouwheer, zilversmid Antoon Hermans-Smits (1822-1897). Beeldhouwer Jan Custers van het door hem in 1893 opgerichte Atelier van Christelijke Beeldhouwkunst heeft in 1899 aan zijn eigen woonhuis aan de Geldropseweg bijna levensgrote figuren aangebracht. Het zijn personificaties van edelsmeedkunst en beeldhouwkunst, herkenbaar door de gereedschappen. Een ander veel toegepaste wereldlijk symbool is de geblinddoekte Vrouwe Justitia met een balans. De blinddoek verbeeldt het uitgangspunt dat rechtspraak geschiedt zonder aanzien des persoons, en de balans symboliseert het ‘afgewogen’ oordeel.

Latere generaties zijn niet altijd gediend van bepaalde symbolen en/of teksten. Bij de bouw van het Van Abbemuseum had de zus van de architect, Margaret Staal-Kropholler (1891-1966), de hal met

Afbeelding 2.9 Gevelreliëf ‘De industrie’ uit 1954 door Fri Heil-Verver

keramische reliëfs versierd. Zo was er een reliëf aangebracht met een in eigen staart bijtende slang (ouroboros), een alchemistisch symbool. Als vermeend vrijmetselaarsymbool paste dit niet in de cultuur van het Nazigedachtegoed en daarom liet directeur Piet Peeters (1890-1944) het weghalen en vervangen het door een naar zijn ontwerp vervaardigd wapen van Noord-Brabant. Dit wapen met de spreuk “Edele Brabant were di” werd uitgevoerd door beeldhouwer Charles Vos (1888-1954). Opvolger van de zieke Peeters, Louis Vrijdag (1913-1994), liet bij zijn aantreden in maart 1943 als eerste de tekst “Onder de regering van H.M. Koningin Wilhelmina” op de gedenksteen in de hal onzichtbaar opvullen, hetgeen na de oorlog weer ongedaan gemaakt kon worden.

PHILIPSSYMBOLIEK

Philips drukte een belangrijk stempel op de stedelijke ontwikkeling van Eindhoven en liet vele gebouwen, beelden en herdenkingsmonumenten na. Het bouwbeeldhouwwerk ‘Dragers van het licht’ aan het voormalige hoofdkantoor van Philips op de Emmasingel verwijst op klassiek-Griekse manier naar het hoofdactiviteit van het bedrijf: het maken van licht door de productie van lampen (*afbeelding 2.10*). De maker ervan, beeldhouwer Albert Termote

Afbeelding 2.10 Dragere van het Licht, Albert Termote

“
Philips drukte een belangrijk stempel op de stedelijke ontwikkeling van Eindhoven en liet vele gebouwen, beelden en herdenkingsmonumenten na.
”

Afbeelding 2.11 Radiomonument met roepende vrouw door Albert Termote, Stadswandelpark

(1887–1978), won samen met architect Dirk Roosenburg (1887–1962) ook de prijsvraag voor het Radiomonument, dat herinnert aan de eerste draadloze radioverbinding met Nederlands Oost-Indië. Dit monument werd in 1936 in het Stadswandelpark onthuld door prinses Juliana. Het monument verbeeldt die gebeurtenis door vanuit een wereldbol een voortsnellende, roepende vrouwenfiguur met geopende mond te projecteren, hetgeen een gewaagde uitbeelding is voor een herdenkingsmonument in het interbellum (*afbeelding 2.11*).

Het lijkt wel of beeldhouwer Hubert van Lith (1908–1977) hierop voortgeborduurd heeft bij de fontein Panta Rhei in het plantsoen bij Frederiklaan–Essenlaan–Kastanjelaan. De fontein is bij het zestigjarig bestaan door de Philipsmedewerkers aangeboden. De drie bekronende, geknielde vrouwenfiguren op de kolommen van de fontein tonen gelijksoortige opvattingen. Ze zijn personificaties van Het Licht, De Roep en Het Schouwen, de hoofddivisies van Philips in 1951 (*afbeelding 2.12*).

Afbeelding 2.12 Fontein 'Panta Rhei' door Hubert van Lith

Bij hetzelfde jubileum boden de buitenlandse Philipsvestigingen een Zonnewijzer aan. Aanvankelijk stond die bij het Philips Ontspannings Centrum (P.O.C.) aan de Mathildelaan, maar is herplaatst bij het Evoluon aan de Noord-Brabantlaan. Rondom een zuil, opgebouwd uit schijven met daarop de zonnewijzer naar ontwerp van Louis Kalff (1897–1976), slingeren vier allegorische vrouwenfiguren, voorstellende De Dageraad, De Dag, De Schemering en De Nacht. Deze beelden zijn van de hand van Fred Carasso (1899–1969), die ook de deuren van het Evoluon heeft gemaakt. Deze deuren verbeelden de 'Evolutie van de mens'. Naast het landelijk leven en de val van Icarus zijn er vooral wiskundige en natuurkundige formules met cijfers en letters weergegeven, die symbool staan voor de wetenschappelijke ontwikkeling van de mens. Met het verdwijnen van Philips uit Eindhoven raken deze kunstwerken los van hun oorspronkelijke context. Door verandering van functie van dergelijke gebouwen kunnen ze dan zonder kennis van (historische) achtergrondinformatie soms nog moeilijk te lezen zijn. We moeten die verhalen dus blijven vertellen! En, Open Monumentendag is zo'n mooie gelegenheid om dat te doen...

EEN SPOORWEG-ICOON

Dit najaar, precies 60 jaar na de opening van het huidige station in augustus 1956, viert Eindhoven haar vernieuwde entree van de stad. Dan is de nieuwe, verbrede voetgangerspassage in het stationsgebouw gereed. De renovatie van het monumentale gebouw zelf zal dan ook bijna zijn afgerond. Tijdens Open Monumentendag 2016 staan we stil bij zowel het verleden als de toekomst van dit rijksmonument uit de wederopbouwperiode.

~ *Fons Spijkers en Herman Kerkdijk*

Tijdens de Tweede Wereldoorlog had het centrum van Eindhoven zwaar te lijden van bombardementen, vooral het gebied ten zuiden en ten noorden van het spoor. Na de oorlog werd het herstel van de oorlogsschade aangegrepen om de infrastructuur te verbeteren. Tot dan toe vormde het spoor met de gelijkvloerse overwegen een grote belemmering voor het verkeer tussen het noordelijk deel en de rest van de stad.

Het Wederopbouwplan van architect J.A. van der Laan (1896–1966), waarvoor al tijdens de bezetting opdracht was gegeven, moest onder meer voor dit knelpunt een oplossing bieden. Het spoorplan dat vooruitliep op de andere delen van het Wederopbouwplan, voorzag in een half verhoogde spoorbaan met viaducten (*afbeelding 3.1*) en een nieuw station ten noorden van het oude tracé (*afbeelding 3.2*). Door het opschuiven van de spoorbaan ontstond er plaats voor een verruiming van het centrumgebied en de aanleg van twee nieuwe pleinen: het Stationsplein en het Demerplein, nu 18-Septemberplein.

Afbeelding 3.1 Aanleg hoogspoor

HET CONCEPT

Het Stationsplein was vooral bestemd voor de verschillende vervoersmiddelen. Het Demerplein zou ruimte bieden aan commerciële en recreatieve functies. Aan de noordelijke zijde van het Stationsplein plande Van der Laan een nieuw spoorwegstation en aan de oostzijde een nieuw postkantoor. Voor het station was plaats voor auto's en taxi's. Ten westen van het station kwam een busstation. De westzijde van het Stationsplein bleef vrij van bebouwing waardoor men zicht had op het 18-Septemberplein.

*Afbeelding 3.2 Sloop van het oude station (1913-1956).
Op de achtergrond is het nieuwe station al gereed, 1956.*

Afbeelding 3.3 Feestelijke opening station in 1956...

Afbeelding 3.4 Glaskunstwerk door Lex Horn

In 1947 stak burgemeester Kolfshoten de eerste spade in de grond voor de aanleg van het hoogspoor dat in 1953 feestelijk in gebruik werd genomen. Daarna volgde de bouw van het nieuwe station. Dit nieuwe stationsgebouw, sinds 2009 een rijksmonument, was ontworpen door Koen van der Gaast (1923-1993). Hij behoorde na de oorlog tot een nieuwe generatie architecten, die nieuwe opvattingen ontwikkelde over de vorm en de functie van het moderne station. Daarbij was de constructie een belangrijk aspect. Het station van Eindhoven was het eerste grote werk waarin hij zijn visie kon tonen. *(afbeelding 3.3)*

Omdat het station een knooppunt van vervoersmiddelen was, werd Van der Gaast geïnspireerd tot een ontwerp dat de doorgangsfunctie van het station benadrukte. Dit resulteerde in een transparante architectuur. De noord- en zuidgevel kenmerken zich door openheid, terwijl de oost- en westgevel gevel een hoofdzakelijk gesloten beeld vertonen. Daarnaast bepaalde de stedenbouwkundige situatie voor hem in belangrijke mate het ontwerp. Het stationsgebouw plaatste Van der Gaast op het ‘zwaartepunt’ van de verkeersstromen.

HET GEBOUW

Koen van der Gaast heeft het stationsgebouw zorgvuldig vormgegeven. Dat illustreren de vele fraaie details en bouwkundige elementen. Het station is te zien als een compositie van verschillende elementen: de entree en de ensemblewerking van het hoofdgebouw, de toren en de colonnade. Van der Gaast toonde in zijn ontwerp een voorkeur voor moderne materialen: beton, staal, glas en aluminium. Het gebouw wordt verder gekenmerkt door helderheid in stijl, een overzichtelijke indeling, veel licht en een sobere maar zorgvuldige detaillering en decoratie. Opmerkelijke details zijn de licht gebogen vorm van het dak die correspondeert met de vorm van de toren en de colonnade. De expressieve werking wordt versterkt door de opwaarts gebogen beëindiging van het dak, dat boven het gebouw lijkt te zweven. Aan de onderkant van de luifel is een donker rood decoratief patroon aangebracht. De voorgevel

kenmerkt zich door transparantie. De grote raampartijen zorgen voor veel licht in de hal. In de zuidwest hoek biedt een trap toegang tot het hoger gelegen restaurant met terras dat uitzicht biedt over de stad. Het restaurant wordt verlicht door kroonluchters met Italiaans glaswerk. Aan de oostzijde biedt het restaurant toegang tot de loggia, waarvan de oostelijke buitenmuur is voorzien van decoratieve betonnen cirkels.

KUNST

Op de begane grond bevond zich aan de noordzijde van de hal oorspronkelijk het lokettenfront. Hierboven bevinden zich twee kantoorverdiepingen. Een groot venster markeert de toegang van de personentunnel. Dit venster is voorzien van een glaskunstwerk van de hand van de Amsterdamse kunstenaar Lex Horn (1916-1968). Het toont activiteiten als visvangst, dijk aanleg, veeteelt en scheepsbouw *(afbeelding 3.4)*. Drie ronde vensters in de oostgevel zijn voorzien van een glaskunstwerk eveneens vervaardigd door Lex Horn. De ramen symboliseren met de trekvogels, de drang van de mens tot reizen. De neonverlichting met de tekst ‘Conventie, een soort herinnering, is het grootste beletsel om te genieten van leven en kunst’ van Piet Mondriaan (1872-1944) is later aangebracht.

Aan de buitenzijde bevindt zich op de zuidwesthoek een reliëf ontworpen door Willy Mignot (1915-1972) in opdracht van de Eindhovense Fabrikantenkring *(afbeelding 3.5)*. Het toont in taferelen de stadia van het menselijke leven, met aan de in- en uitgangszijde van het station de woorden ‘ik kom’ en ‘ik ga’. Een aardig detail is de handtekening van de kunstenaar: een beeldhouwer die de naam ‘Mignot’ uithakt. De tekst ‘Wie zich een eigen weg baant door de wereld hoort in het leven eens zijn eigen lied’ is van de dichter Adriaan Roland Holst (1888-1976).

De westzijde van het station bevindt zich de Vestdijktunnel, die evenals de Boschdijktunnel en de Piazzatunnel, ontworpen werd door architect Sybold van Ravesteyn (1889-1983). Hij bouwde

verschillende stations voor de NS en is ook bekend van zijn ontwerp voor Diergaarde Blijdorp in Rotterdam. Ook de personentunnel en de bagagetunnel van het Eindhovense station zijn ontwerpen van zijn hand. Zij maakten deel uit van het hoogspoor dat al in 1953 gereed kwam. Dat verklaart ook dat de perrons en de overkapping los staan van het stationsgebouw. In de personentunnel lagen drie vloermozaïeken met voorstellingen van vogels, vissen en bokjes. Deze door Jan Boon (1918-1988) ontworpen mozaïeken zijn verdwenen na het aanbrengen van plavuizen in de tunnel.

De perrons zijn voor de helft van de totale lengte overkapt met glas en een staalconstructie van Baileybrug-elementen. Deze elementen zijn een erfenis van de geallieerden uit de Tweede Wereldoorlog *(afbeelding 3.6)*. Op de perrons stonden grote houten ziteilanden, ovaalvormige banken met een centrale rugleuning, die door hun lichtgebogen vorm een eenheid vormen met de architectuur van het gebouw. Ze waren een prominent element en zullen dat ook zijn in het vernieuwde station.

HET NIEUWE STATION

De bestaande voetgangerstunnel bleek door de gestaag toenemende reizigers aantallen niet langer meer te voldoen aan de huidige standaard van veiligheid, efficiëntie en comfort. De nieuwe passage is in opdracht van ProRail gebouwd in samenwerking met de Gemeente Eindhoven en ontworpen door de architect Luc Veeger van Arcadis. In 2010 is de keuze gemaakt voor de aanleg van de nieuwe voetgangerspassage oostelijk van de bestaande tunnel. Een belangrijke overweging daarbij was dat de nieuwe passage centraal uitkomt in de stationshal en deze daarmee veel meer dan ooit het geval is geweest optimaal gebruikt kan worden voor het komen en gaan van de reiziger.

Hiertoe is ook de in het midden van de jaren negentig gemaakte verbouwing van de voorgevel weer gesloopt. Over de gehele lengte van de glazen pui aan de voorzijde zijn zes nieuwe toegangen gemaakt om

de toegenomen voetgangersstromen op een royale manier te faciliteren. Belangrijk om te vermelden is dat ook het zogenaamde ‘balkon’ in de hal, waar het Ticketoffice en het GWK hun plaats hebben, op korte termijn zal verdwijnen. De hal functioneert dan in zijn ‘volle’ ruimtelijkheid.

De nieuwe passage is inclusief de bestaande 40 meter breed en 90 meter lang. De reizigersdoorgang is 13 meter breed en is bijna één meter dieper aangelegd dan de bestaande tunnel. Dit laatste was een wettelijke eis, maar ook nodig voor een aangename en ruime beleving van de passage. Als bijkomend voordeel van deze verdiepte ligging heeft de reiziger eenmaal staand in de grote hal en de passage inkijkend óver de hoofden heen van de mensen vrij zicht op de andere zijde richting busstation Neckerspoel.

De hal aan de zijde van het busstation is vergroot door de entreegevel ruim 7 meter op te schuiven en op één lijn te brengen met de al aanwezige kiosken in Noordzicht direct grenzend aan het busstation. De bestaande acht meter brede tunnel is als onderdeel van het rijksmonument behouden. Op de koppen is deze ingericht als verblijfsruimte en in het midden tussen de perrons 1/2 en 5/6 verbonden met perrons 3/4 als transferruimte. Verder is de nieuwe tunnel gevuld met commerciële functies zoals retail en horeca, in totaal zo’n 2000 m².

Beide tunnels zijn met elkaar verbonden op de plaats van de bestaande trapopgangen naar de drie perrons én door twee nieuwe, daartussen gelegen openingen in de bestaande oostelijke tunnelwand. In deze beide nieuwe openingen worden door middel van trappen tunnel en passage letterlijk met elkaar verbonden. In de bestaande trapopgangen is de brede trap vervangen door twee minder

brede trappen met daartussen de nieuwe reizigersliften. De verticale delen tussen de traptreden zijn gemaakt van glas om een goed zicht tussen beide tunnels te krijgen. Om die reden zijn ook de liften van glas gemaakt en bereikbaar vanuit zowel de oude als de nieuwe tunnel. De nieuwe trapopgangen bevinden zich voorbij de oude trapopgangen en bestaan ieder uit een brede trap plus twee roltrappen zowel omhoog als omlaag.

LICHT EN KUNST

Bijzonder in de nieuwe tunnel en voor de eerste keer toegepast op een station is de toepassing van een zogenaamd spanplafond. Dit bestaat uit een half-transparant wit doek dat strak gespannen wordt tussen een ophangstelsel van rails en dat van binnenuit wordt verlicht. Deze verlichting is regelbaar waardoor op donkere dagen toch het gewenste lichtniveau in de tunnel bereikt kan worden. Tevens bestaat het perron tussen lift en nieuwe trapopgang uit een glazen bouwstenen vloer waar doorheen natuurlijk licht tot in de voetgangerspassage valt. Daarmee is één van de lastigste aspecten van een tunnel namelijk verlichting op een even zo mooie als efficiënte wijze vorm gegeven. Dit plafond biedt in de ogen van de reiziger rust en draagt in een overwegend drukke en dynamische omgeving bij aan een aangename ruimtelijke beleving.

De oude voetgangerstunnel is in haar oorspronkelijke luister hersteld. Dit betekent dat de verdwenen traditionele vloermozaïeken weer opnieuw zijn gemaakt op ‘hun’ plek direct voor de drie trapopgangen en ook dat de authentieke lichtarmaturen geheel hersteld zijn in hun oorspronkelijke kwaliteit. In deze traditie van toegepaste kunst op stations is Daan Roosegaarde gevraagd een lichtkunstwerk te

maken. In dit kunstwerk gaat om het zien van licht in de interactie tussen toeschouwer en kunstwerk. Het lichtkunstwerk bevindt zich over de totale lengte van de westelijke tunnelwand. Het is een ‘lichtwand’ waarin door middel van slimme lichttechniek zowel het beeld van de sterrenhemel als het beeld van de verlichte aarde door elkaar heen zichtbaar zijn gemaakt in één lichtbeeld. Door deze nieuw ontwikkelde lichttechniek wordt een optisch effect bereikt waarin het lijkt alsof dat lichtbeeld een diepte heeft van meerdere centimeters. Dit betekent dat eenmaal lopend langs deze lichtwand er een voortdurend veranderend beeld zichtbaar is van sterrenhemel en verlichte aarde door elkaar heen. Met een beetje verbeelding kan er volop gereisd worden in deze voortdurende beweeglijkheid van licht. Maar ook passen de gekozen beeldmotieven van sterrenhemel en aarde/globe wonderwel bij Eindhoven: zowel de sterren als de globe laten zich gemakkelijk verbinden met Philips en vice versa worden deze beeldmotieven met betekenis geladen door de stad.

DE BETEKENIS VAN HET STATION EN DE VERBOUWING

Het stationsgebouw is voor Eindhoven van bijzondere historische betekenis, omdat het een van de belangrijkste bouwwerken is uit de wederopbouwperiode. Het station vormde een van de sleutelelementen van het Wederopbouwplan. Het symboliseerde de grootstedelijke ambitie van het naoorlogse Eindhoven. De vernieuwing van het station onderstreept de functie van transferknooppunt. Opvallend is dat de ingrepen die nodig zijn om het station aan de huidige eisen van het reizigersverkeer te laten beantwoorden, geheel in overeenstemming zijn met het concept dat 60 jaar geleden aan de bouw ten grondslag lag.

Afbeelding 3.5 Reliëf ‘Ik kom, ik ga’ door Willy Mignot

Afbeelding 3.6 De constructie van de perronoverkapping

“
Het stationsgebouw is voor Eindhoven van bijzondere historische betekenis, omdat het een van de belangrijkste bouwwerken is uit de wederopbouwperiode.

”

Bekijk voor de meest actuele programma-informatie architectuurcentrumeindhoven.nl

VR 9, ZA 10 EN ZO 11 SEPTEMBER SINT-PETRUSKERK / OPENINGSLEZING PETER THOBEN

Vrijdagavond 9 september start Open Monumentendag 2016 in Eindhoven met een speciale bijeenkomst in de Sint-Petruskerk. Kunst- en cultuurhistoricus Peter Thoben verzorgt dan een lezing over de betekenis van symbolen en iconen als uitingen en dragers van cultuur. Deze lezing is gratis toegankelijk, maar aanmelden is gewenst.

De Sint-Petruskerk is een neogotische kruisbasiliek ontworpen door architect H.J. van Tulder (1819-1903). In 1875, tijdens de bouw van de kerk, stortte de toren in. In 1880 werd de kerk ingewijd en in gebruik genomen. Pas in 1912 werd een nieuwe toren gebouwd. De architect daarvan was L.P.J. Kooken (1867-1940). De toren behoort met 76 meter tot de hoogste kerktorens in Nederland. Het gebouw bevat talloze symbolische verwijzingen. Boven de ingang prijkt een beeld van de patroonheilige Petrus. Hij wordt geflankeerd door twee geknielde engelen. De rechter engel houdt twee ‘Petrusleutels’ vast die symbolisch de hemelpoort en de wereld ontsluiten.

Openingslezing: *vrijdag 9 september, 19.30-21.00 uur;*
aanmelden via: *pastoraalteam@petrus-ehv.nl*
Openstelling: *zaterdag 10 september van 10.00 -17.00 uur*
en zondag 11 september van 11.00-15.00 uur.
Adres: *Kloosterdreef 31, 5623 DB Eindhoven*
Website: *www.petrus-ehv.nl*
Foto: *Sint-Petruskerk*

ZATERDAG 10 SEPTEMBER OMD-WANDELING STATION-ADMIRANT

Eindhoven is een dynamische stad. Gebouwen en wegen worden gebouwd, gesloopt, aangepast en vernieuwd. Kunstwerken worden opgeslagen, verplaatst en veranderen van betekenis. Ontdek tijdens Open Monumentendag 2016 de geschiedenis en de verhalen van enkele prominente iconen rond het station. De VVV-gids vertelt over het station, het inmiddels verdwenen stationspostkantoor, de Bijenkorf, de Demer en de Lichtoren. De wandeling eindigt in de Admirant waar de deelnemers aan de wandeling de monumentale glas-in-loodkunstwerken van Joep Nicolas (1897-1972) kunnen bewonderen.

Vertrek: *Brandstore Eindhoven VVV, Stationsplein 17, 5611 AC Eindhoven*
Ophalen kaartjes: *zaterdagochtend 10 september vanaf 10.00 uur;*
zaterdagmiddag vanaf 13.00 uur
Vertrektijden ochtend: *10.30 uur; 11.00 uur; 11.30 uur;*
12.00 uur; 12.30 uur
Vertrektijden middag: *13.30 uur; 14.00 uur; 14.30 uur;*
15.00 uur; 15.30 uur
Foto: *Interieur Admirant (Patrick Meis)*

ZATERDAG 10 SEPTEMBER WEDEROPBOUWICONEN IN ERFGOEDHUIS

De periode na de Tweede Wereldoorlog is in veel opzichten bijzonder. Vol optimisme werd er gewerkt aan een nieuwe stad. Woonwijken en kerken verzezen en wegen en parken werden aangelegd. Het station, het Evoluon en het Park Theater zijn bekende iconen uit deze zogenaamde wederopbouwperiode (1940-1970). Het Erfgoedhuis toont een overzicht van het in Eindhoven aanwezige wederopbouwverfgoed. Naast informatie en wetenswaardigheden over de monumenten en kunst uit

de wederopbouwperiode is er ook aandacht voor de nieuwe stedelijke uitbreidingen. Het Erfgoedhuis is op deze dag tevens het startpunt voor een aantal routes langs de bezienswaardigheden uit de wederopbouwperiode. Stichting Eindhoven in Beeld verzorgt een presentatie over 150 jaar spoor in Eindhoven.

Openstelling: *zaterdag 10 september 11.00-17.00 uur*
Adres: *RE-terrein/Gasfabriek 2 (is een zijstraat van de Nachtegaallaan).*
Website: *www.erfgoedhuiseindhoven.nl*
Foto: *Ingang Erfgoedhuis (Erfgoedhuis/Laurens Mulkens)*

ZATERDAG 10 EN ZONDAG 11 SEPTEMBER DE KAZERNE EN EXPO NEXT UP

De Kazerne is tijdens het monumentenweekend zowel op zaterdag 10 als op zondag 11 september geopend voor publiek. Het bekende complex aan de Paradijslaan opende in 2014, na een renovatie van de industriële loods, de deuren voor het publiek. Fase 2, de renovatie van het monumentale deel van de Kazerne, is volgens planning in oktober 2017 afgerond. Het gebouwencomplex heeft een complexe bouwgeschiedenis. In 1823-24 werd het bakstenen gebouw aan de Grote Berg gebouwd. Het was een van de eerste gebouwen in Nederland dat speciaal voor de Marechaussee werd gebouwd. Een aantal stallen, rechts achter het pand gegroepeerd in een L-vorm, maakte deel uit van dit complex. De architect was Peter van Driel.

Tijdens het monumentenweekend is in de Kazerne de expo NEXT UP te zien. Designcriticus en journalist Jeroen Junte selecteerde een overzicht van de jongste lichting Dutch Design. Met bijna 200 werken van meer dan 60 ontwerpers, waaronder Lilian van Daal, Dave Hakkens, Dirk van der Kooij en Chloé Rutzerveld. Ze denken in kansen en oplossingen, niet in problemen en obstakels. Ze zijn ‘Next Up’. Midden tussen de tentoongestelde objecten is ook een restaurant, een evenementenzaal, een bar en een winkel. De loods, de expositie en ook delen van het oude complex zijn gratis te bezichtigen.

Openstelling: *zaterdag 10 en zondag 11 september van 12.00-0.00 uur*
Adres: *Paradijslaan 2-8, 5611 KN Eindhoven*
Gratis rondleiding zowel op zaterdag als zondag om 14.00 uur.
Aanmelden via: *info@kazerne.com of 040 2366196*
Website: *www.kazerne.com*
Foto: *Kazerne (Ruud Balk)*

ZONDAG 11 SEPTEMBER OPEN MONUMENT DR. A. F. PHILIPS STERRENWACHT

Op een avond in februari 1935 werd de ‘Eindhovense Weer- en Sterrenkundige Kring’ (EWSK) opgericht, afdeling van de Nederlandse Vereniging voor Weer- en Sterrenkunde. Toen leden van de EWSK besloten een telescoop te bouwen vonden zij de N.V. Philips bereid het materiaal voor de spiegel ter beschikking te stellen. Door een aanvullende gift van Anton Philips kon de telescoop daadwerkelijk worden gerealiseerd. De gemeente Eindhoven stelde bouwgrond in het Stads-wandelpark beschikbaar. Het door Louis Kalff (1897-1976) ontworpen gebouw is ongeveer 20 meter hoog en heeft een diameter van 5 meter. Ook de koepel heeft een diameter van ongeveer 5 meter en is geheel draaibaar. Het gebouw is

voltooid in 1937 en is sinds 2001 een rijksmonument. In het interieur zijn tal van symbolen verwerkt (sterren, symbolen dierenriem). Tijdens Open Monumenten-dag 2016 is de Sterrenwacht op zondag 11 september van 13:00 tot 16:30 uur geopend. Let op! Zaterdag 10 september is de Sterrenwacht gesloten.

Openstelling: *zondag 11 september van 13:00-16:30 uur*
Adres: *Alberdingk Thijmalaan 3, 5615 EB, Eindhoven*
Website: *www.sterrenwachteindhoven.nl*
Foto: *Dr. A. F. Philips Sterrenwacht*

ZONDAG 11 SEPTEMBER LANDGOED DE GROTE BEEK

De ontwikkeling van ‘Rijks Krankzinnigengesticht’ op Landgoed De Grote Beek is kenmerkend voor de manier waarop veel zorginstellingen een eeuw geleden werden opgezet. Neem de buitenplaats: een soort dorpse enclave in een weelderige landschappelijke setting. Rijksbouwmeester J.A.W. Vrijman (1865-1954) ontwierp het representatieve hoofdgebouw van het psychiatrische ziekenhuis (1918). Later werd het landgoed regelmatig uitgebreid en verbouwd. Er verzezen onder meer een kerk, ketelhuis, maar ook een begraafplaats en nieuwe behandel- en recreatiegebouwen.

U kunt het landgoed en enkele gebouwen op eigen gelegenheid verkennen aan de hand van een brochure. Startpunt is Grand Café Het Ketelhuis, Dr. Poletlaan 45. Breng meteen een bezoek aan ons streekfestival; wandelend langs de kraampjes met typische streekproducten genieten van Brabantse gezelligheid.

Om 12.30 en 14.30 kunt u aansluiten bij een monumentale natuurwandeling over het landgoed onder begeleiding van een gids. Duur: ± 1,5 uur, start bij Grand Café Het Ketelhuis. Wel graag uiterlijk 7 september aanmelden via rondleidingen@ggze.nl o.v.v. OMD'16.

Openstelling: *zondag 11 september van 12.00 – 16.00 uur*
Rondleiding: *zondag 11 september 12.30 en 14.30 uur (aanmelden voor 7 september via rondleidingen@ggze.nl o.v.v. OMD'16)*
Adres: *Dr. Poletlaan 45, 5626 ND Eindhoven*
Website: *www.ggze.nl*
Foto: *Hoofdgebouw GGzE (Mark Frerker)*

ZONDAG 11 SEPTEMBER ‘SCHETSPEDITIE’ NAAR SINT-CATHARINAKERK E.O.

Tekenmeesters is een jong collectief dat het tekenen met de hand op locatie wil bevorderen. In aanloop naar ‘The big draw’ trekken ze er zowel op 11 als op 18 september op uit in Eindhoven. Op 11 september in en om de iconische Sint-Catharinakerk van architect Pierre J.H. Cuypers (1827-1921) en het nabij gelegen gebied Smalle Haven. Het zien, voelen verbeelden van architectuur en stedelijke ruimte staat centraal. En alles mag: van potloodschets tot aquarel. Doe mee op zondag 11 september, van 11.00 tot 17.00 uur.

Pierre Cuypers was de meest gevraagde kerkenbouwers van zijn tijd. De Sint-Catharinakerk behoort tot zijn meest geslaagde ontwerpen uit zijn vroege oeuvre. De kerk, gebouwd tussen 1860 en 1867 verrees op de plek van de middeleeuwse kerk.

Geïnspireerd door de Franse kathedraalbouw stopte Cuypers het gebouw vol symboliek. Kenmerkend zijn de verschillende torens: de slankere linker toren, de ‘Ivoren toren’, staat voor vrede en reinheid, terwijl de rechtere toren, de ‘Toren van David’, voor kracht en sterkte staat. Eens kijken hoe dit krachten spel wordt weergegeven in een schets!

Schetsen: *zondag 11 september van 10:00-17:00 uur*
Meer info: *www.tekenmeesters.nl*
Foto: *Sint-Catharinakerk*

ZONDAG 11 SEPTEMBER FILMPREMIÈRE ‘BETOOG EN BETON’ IN NATLAB

Open Monumentenweekend 2016 sluit af met de première van de film ‘Betoog en Beton’, een productie van Spiegelfilm / Hans Busstra en Marguerite Meijer (2016). De documentaire onderzoekt de relatie tussen stedelijke identiteit en iconische architectuur. Centraal staat de stedelijke ontwikkeling van twee steden. Eindhoven, de voormalige ‘company town’ die de overgang maakte van maakindustrie naar stad van ‘kennis en design’, en ‘new town’ Almere, dat in de jaren negentig van ‘adolescente’ naar ‘volwassen stad’ groeide. De film wil bijdragen aan het debat over de identiteit van de stad. Hoe wordt die beleefd en hoe komt die tot uitdrukking in de gebouwde omgeving? Aan welke gewenste stadsidentiteit moet iconische architectuur bijdragen? Daarnaast passeren meer recente projecten zoals het Spuikwartier in Den Haag en de Markthal in Rotterdam de revue, en werpt de film op onderzoekende wijze de vraag op wat de toekomst is van grote iconische bouwprojecten in Nederland?

Filmvertoning: *start zondag 11 september om 16.00 uur in auditorium.*
Adres: *Kastanjelaan 500, 5616 LZ Eindhoven*
Gratis kaartjes kunnen via de website van Natlab worden besteld of aan de kassa van Natlab.
Website: *www.architectuurcentrumeindhoven.nl*
Foto: *Natlab (Ruud Balk)*

COLO FON

Copyright:

Comité Open Monumentendag Eindhoven /
Architectuurcentrum Eindhoven, 2016

Teksten en redactie:

René Erven, Loes Heuvelmans, Peter Thoben,
Herman Kerkdijk en Fons Spijkers

Grafische vormgeving:

Oranje Vormgevers, Eindhoven

Fotografie cover:

Patrick Meis, Eindhoven

Fotografie:

Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
(afbeelding 1.1; 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 1.7; 1.8; 1.9; 3.1;
3.2; 3.3; 3.6); Peter Thoben (afbeelding 2.2; 2.4;
2.5; 2.6; 2.7; 2.8; 2.10; 2.11); René Erven
(afbeelding 1.6; 2.1; 2.3; 2.9; 2.12; 3.4; 3.5)

Druk:

Goedhart Repro, Eindhoven

**Open Monumentendag Eindhoven 2016
werd georganiseerd door:**

Architectuurcentrum Eindhoven met medewerking
van: Gemeente Eindhoven, GGzE Landgoed De
Grote Beek, Parochie Sint Petrus Stoel, VVV/EHV
365, Regionaal Historisch Centrum Eindhoven,
Erfgoedhuis, Archeologisch Centrum Eindhoven /
Helmond, Henri Van Abbe Stichting, Stichting
Eindhoven in beeld, De Kazerne, Sterrenwacht
Eindhoven, Natlab, Stadskerk Sint-Cathrien, Teken-
meesters, CBRE en vele vrienden en vrijwilligers!

